DE VLOEK VAN OSAMA

De vloek van Osama

Rudi Vranckx

Tien jaar
die de wereld
hebben
verscheurd

CANVAS De Bezige Bij Antwerpen

INHOUD

INLEIDING 7

I. AFGHANISTAN, DE EINDELOZE OORLOG | 13
Het is begonnen | 15
Van Peshawar naar Kaboel | 21
Kaboel tien jaar later | 28
Op zoek naar het huis van de sjeik | 35
De man van Tora Bora | 43
En toen verloren we de oorlog | 51

II. IRAK, DE VERVLOEKTE OORLOG | 55
Als de mensen zouden weten | 57
De weg naar Bagdad | 64
Waar journalisten doodgaan | 72
Het land dat zichzelf opvreet | 77
De laatste apostelen | 84
Fallujah, een stad van woede | 91
Waar de doden martelaren worden | 103
De oorlog wordt persoonlijk | 110
Het theehuis van de revolutie | 120

III. LONDEN, DE OORLOG IN EIGEN LAND | 129
De vloek slaat toe | 131
De kloof wordt dieper | 138
Londonistan | 146
Wolven in schaapsvacht | 151
Zoektocht in Pakistan | 158

In de greep van de angst | 163
Sterke vrouwen op zondag | 168

IV. PAKISTAN, DE ECHTE FRONTLIJN | 175
En toen werd Benazir vermoord | 177
De Rode Moskee steekt het vuur aan de lont | 185
Karachi, een stad van gevaar | 190
De terroristenjager | 196
In het hol van de leeuw | 201
Swat, waar angst regeert | 205

V. HET EINDE VAN DE VLOEK? | 217
De Verenigde Staten, een nieuwe tijd? | 219
Gebroken eer | 230
Tunesië, een nieuwe martelaar | 239
Jemen, een oase voor de jihad | 249
Het plein van de verandering | 255
De baard van de profeet | 260
Vrouwen, jihad en revolutie | 265
Een nieuwe kleine sjeik | 270
De lijfwacht | 277
De dood van de sjeik | 282

EPILOOG 289

DANKWOORD 296
TIJDSLIJN 297
KAARTEN 300

'Wij zijn zonder kompas de nieuwe eeuw in gegaan. […]
Mijn ongerustheid is die van een aanhanger van de Verlichting
die het licht ziet flakkeren, zwakker worden en in sommige landen bijna ziet
doven. Het is de ongerustheid van iemand die de vrijheid koestert.'
Amin Maalouf, *De ontregeling van de wereld*

INLEIDING

Waar was u op 11 september 2001? Het is een vraag die de meeste mensen kunnen beantwoorden. Net zoals diegenen die de moord op Kennedy of de val van de Berlijnse Muur hebben meegemaakt, zich nog haarscherp kunnen herinneren waar ze zich bevonden toen ze het nieuws hoorden. Ongeloof en angst scherpen immers het geheugen. Op 9/11, wanneer het eerste vliegtuig in de Twin Towers vliegt, zit ik net op het vliegtuig naar Casablanca en zie door het raampje hoe mijn valies in het ruim wordt geladen. Wanneer het tweede vliegtuig op het World Trade Center crasht, krijg ik een oproep van de redactie. 'Misschien is het verstandiger om uit te stappen?' klinkt het. Mijn collega belt niet uit bezorgdheid, maar uit onzekerheid. Het is een vraag om mee te werken aan extra nieuwsuitzendingen. Iedereen voelt dat er iets bijzonders aan het gebeuren is. Maar het is te laat, het vliegtuig taxiet naar de startbaan. Als ik een paar uur later land in Marokko, lopen er enkele juichende mensen door de aankomsthal. De anderen zitten als versteend op hun stoel, niet-begrijpend. De loop van de geschiedenis is veranderd, ingrijpender zelfs dan ik toen kon vermoeden. 11 september 2001 is een dag die in de geschiedenisboeken terechtkomt.

Onmiddellijk probeer ik een nieuwe vlucht te boeken. Ergens naar het Midden-Oosten, bij voorkeur naar Palestina, want daar komt terreur toch altijd vandaan, denkt men. Maar het luchtruim is intussen gesloten boven Israël. Al snel wordt ook duidelijk dat Palestijnse terreurorganisaties niets te maken hebben met de aanslag in New York. Er duiken nieuwe namen op: Osama Bin Laden en Al Qaeda. Deze voor de meeste mensen onbekende namen zullen jarenlang ons leven beïnvloeden. Elk woord van Osama is vanaf nu wereldnieuws. Als ik twee dagen later op de redactie rondloop, heeft de hoofdredacteur maar één vraag voor mij: 'Waarom ben je nog niet in Afghanistan?' Ik ben vertrok-

ken en eigenlijk nooit meer helemaal teruggekeerd. Van Pakistan naar Afghanistan. Daarna via Palestina naar Irak. Van de ene oorlog naar het volgende front. Osama Bin Laden heeft de Verenigde Staten aangevallen en Bush slaat terug. Gezocht: dood of levend. Maar de vijand is ongrijpbaar. Ik volg het spoor van de terreur als Al Qaeda in Londen toeslaat en Pakistan naar de rand van de afgrond voert.

Het voorbije decennium heb ik beleefd als een scheurkalender. Met op elk blad een inzicht, een gebeurtenis, een oorlog. Zo verloopt de geschiedenis voor wie er middenin zit. Tien jaar na 9/11 bezoek ik veel van die plaatsen opnieuw. Als ik dan de blaadjes van de scheurkalender naast elkaar leg en wat verschuif, begint zich een patroon af te tekenen. Het is niet altijd fraai, soms ronduit dwaas, maar zo is geschiedenis. Osama Bin Laden en George W. Bush hebben elkaar in een omknelling gehouden waarbij ze de blunders hebben opgestapeld. Ik heb er een prachtige nieuwe term voor ontdekt: strategische imbeciliteit. Hoe verklaar je anders de beslissing om de ene oorlog (Afghanistan) niet af te werken om zo een nieuwe te kunnen voeren (Irak)? Uiteindelijk dreigen de Verenigde Staten ze allebei te verliezen.

De oorlog tegen Al Qaeda is trouwens een strijd tegen een extremistisch gedachtegoed. Die win je niet met bommen alleen. Je eigen vrijheden verraden in naam van dé vrijheid roept bovendien alleen maar woede en frustratie op. Ik heb bewakers van Guantánamo, Irakveteranen en gevangenen uit Abu Ghraib gesproken. De onschuldige slachtoffers van een huwelijksfeest in het grensgebied met Pakistan en de misvormde kinderen van Fallujah tonen het lelijkste gezicht van de oorlog. Maar Al Qaeda heeft evenmin zijn doelen bereikt. In Afghanistan werd het bijna vernietigd en in Irak is het door zijn extreme gruweldaden elke volkssteun kwijtgespeeld. Welk toekomstperspectief hebben zij te bieden? Een terugkeer naar de tijd van de profeet?

Speelt religie een rol in deze geschiedenis? Uiteraard, vaak te

veel en soms nefast. Mijn tocht heeft me gevoerd langs radicale madrassa's of Koranscholen in Karachi en Islamabad. Extremistische predikers in Londen hebben me soms tot wanhoop gedreven. En in de Verenigde Staten heeft Terry Jones me proberen te overtuigen waarom de Koran zo nodig vernietigd moet worden, alsof het verbranden van een boek ooit te rechtvaardigen is. Bush, Osama, Amerikaanse soldaten en jihadstrijders, het voorbije decennium is er veel gebeden en gemoord in naam van God. Maar is God zelf daarom een dwaas? In de Swatvallei in Pakistan heb ik een dappere mullah ontmoet voor wie islam vrede betekent en die op gevaar voor eigen leven de taliban trotseert. En in Bagdad houdt een oude Vlaamse pater het vuur van de laatste apostelen brandend.

9/11 was als een kernontploffing waarvan de schokgolven zijn uitgewaaierd. In de tien jaar die daarop volgden is alles anders geworden. Hoop is vervangen door angst, vertrouwen door onzekerheid en paranoia. In de Verenigde Staten die ik voor het eerst bezoek, werken één miljoen mensen voor de veiligheidsdiensten. Het zoeken naar de eigen identiteit gaat ten koste van de andere. Een moeder wiens zoon gestorven is op Ground Zero werd lange tijd met de nek aangekeken, want zij zijn moslims. Na de aanslag in New York zijn er nog andere aanslagen gevolgd op verschillende plaatsen in de wereld. Veruit de meeste slachtoffers zijn moslims, dat wordt vaak vergeten. Er zijn oorlogen ontketend en verloren, alsof er een vloek mee gemoeid is. In die tien jaar is er ook veel haat gezaaid in onze harten en onbegrip in onze geesten. Dat vind ik de échte vloek van Osama.

Wat je hier niet zult vinden is een relaas van 9/11 of een speurtocht naar duistere complotten. Dit boek is het relaas van een reis in het spoor van de stofwolk die zich over de wereld heeft verspreid, het is het verhaal van de mensen die het hebben meegemaakt. Mijn tocht begint in Afghanistan, waar het tien jaar geleden ook begonnen is voor mij. Vervolgens reis ik naar Irak,

waar die vervloekte oorlog woedde. In een derde deel neem ik de metro in Londen en zoek naar de wortels van het extremisme van Luton tot Lahore in Pakistan. Na Pakistan reis ik naar de Verenigde Staten. Daar hoopte ik te eindigen, tegen beter weten in. Want de wereld draait door aan een waanzinnig tempo.

In de loop van dit project heb ik mijn plannen regelmatig moeten aanpassen. Zo ook op 2/11, een dag die voor honderden miljoenen Arabieren even belangrijk is als 9/11 voor de Verenigde Staten. Op 11 februari 2011, wanneer de dictator Moebarak ontslag neemt, sta ik op het Tahrirplein in Caïro. '*Huraya!* Vrijheid... vrijheid', roepen ze. Het dondert uit honderdduizend kelen, de woorden die tevoren enkel konden gefluisterd worden of anoniem doorgeschoven zoals spiekbriefjes vroeger. Nu volstaat het internet, via een vreemd Facebookadres, een proxyserver, glimlachen ze me toe om zoveel onwetendheid. Niet toevallig is de Googlemanager van Egypte hun symbool geworden. En het valt niet te stoppen. Niet alleen ziektes, ook het goede verspreidt zich nu als een virus. '*Airborne! I can smell it.*' En hij spert de neusvleugels open. Ik ruik de geur van een betere tijd, vertelt een mensenrechtenadvocaat me, die een paar dagen later toch moet onderduiken, nadat alweer honderden activisten verdwenen zijn. Maar voor iedereen die verdwijnt, komen er tien nieuwe activisten in de plaats. Zolang de Arabische Lente duurt. Ik durf bijna niet te geloven dat dit kan slagen in een regio die gevangen zit in het oudste conflict ter wereld en waar elk excuus goed is om schurken in een maatpak of een djellaba aan de macht te houden. Beter de schurken die we kennen dan... godbetert, ja dan wat? Weten we eigenlijk wel wat daar leeft? Willen we het weten?

Ik reis naar Tunesië, waar de Arabische Lente begonnen is met een nieuw soort martelaar. Een jongeman die stierf om te leven. Hoe anders dan die zelfmoordterroristen van Al Qaeda. Uiteindelijk kom ik in Jemen terecht, het mysterieuze land dat ik al lang wil verkennen. Het is daar dat de toekomst en het verleden

een bitse strijd voeren. In het gezelschap van de lijfwacht van Osama luister ik naar het nieuws van de dood van zijn mentor. Politiek is Osama Bin Laden al eens gestorven op het Tahrirplein in Egypte, nu is hij ook echt dood. Een martelaar in de ogen van velen. 2 mei 2011, geen beter einde om deze geschiedenis van een verloren decennium af te sluiten. Maar is daarmee ook de vloek ten einde?

I. AFGHANISTAN, DE EINDELOZE OORLOG

HET IS BEGONNEN!

'Klaar om te landen, gelieve uw rugleuning recht te zetten en het tafeltje op te klappen.' Bij Safi Airways, een Afghaanse luchtvaartmaatschappij, klinkt het wat minder zuiver uit de luidsprekers, maar dat doet er niet toe, zolang de motoren maar soepel draaien. De voorbije tien jaar heb ik dezelfde boodschap al honderden keren gehoord. Landen betekent voor mij de confrontatie aangaan met oorlog en de gevolgen ervan. Tot mijn grote verbazing zit het toestel afgeladen vol. Het is een gezelschap dat na enige tijd overal opduikt in oorlogsgebied. Westerlingen die voor ngo's werken, wereldverbeteraars, vrouwelijke hulpverleners, de hedendaagse variant van vroegere missiezusters. Er zitten ook nogal wat Amerikanen met opgepompte armspieren aan boord. Allemaal dragen ze het nieuwste model laptop mee. Zij komen zakendoen in het zog van de troepen. Uiteraard zijn er ook altijd wel enkele journalisten bij.

Rechts zie ik de bergen boven Kaboel, met de besneeuwde toppen in die lucht die altijd zo helder blauw kleurt, als licht verdunde waterverf. Het verbaast me dat alles zo vlotjes verloopt. De vorige keren kwam ik in Kaboel aan met een militair transportvliegtuig, van die lawaaierige maar o zo betrouwbare C-130's, de werkpaarden van de luchtmacht. Dát was pas spectaculair. Zodra zo'n toestel over de bergen de vallei induikt, zet het zijn motoren in stand-by en scheert in vrije vlucht naar de landingsbaan. Intussen worden hittepijlen afgevuurd. Het is een afleidingsmanoeuvre tegen taliban die gewapend zijn met hittegeleide raketten. De eerste keer dacht ik dat we gingen neerstorten. Later werd het een attractie. Ik vraag me af of ze die procedure nog steeds volgen.

Maar die sensatie is niet te vergelijken met de emotie die ik voelde toen ik Kaboel de allereerste keer binnen reed, over de weg vanuit Peshawar, de Pakistaanse grensstad. De hele trip was een

sprong in het onbekende. Toen reisde ik de oorlog achterna. Nu, tien jaar later, probeer ik hem af te sluiten, of toch alleszins beter te begrijpen. Ik dacht dat de Amerikaanse president Bush Osama Bin Laden wou vangen. '*Dead or Alive*', dood of levend. Onderweg zou het Amerikaanse leger het duistere talibanregime wel van de macht verdrijven. Dit bijna achterlijke conservatieve islamitische regime in Afghanistan dat vrouwen opsluit onder een boerka en wereldvermaarde boeddhabeelden de lucht in blaast, mocht mijns inziens gerust verdwijnen. De oorlogslogica riep bij mij toen geen vragen op. Tenslotte was Osama Bin Laden, de superterrorist van 9/11, een gerespecteerde gast van mullah Omar, de emir van de gelovigen in Afghanistan.

Het had allemaal anders kunnen verlopen indien de taliban Osama hadden gevangen genomen en uitgeleverd. Nog even was er sprake van een islamitische rechtbank die zich zou buigen over de schuld van Osama. Maar dat was duidelijk geen optie voor de VS. Niemand van ons stond er toen bij stil dat veel moslims twijfelden aan de schuld van Osama. De toespraak van Bush waarin hij een kruistocht aankondigde tegen de terreur, heeft meer kwaad berokkend dan de eerste bommen die vielen op Afghanistan. De oorlog die daarop volgde was slechts de nieuwste vernedering voor de moslimwereld. En toch was dit nog maar het begin. Osama werd een wereldster. Een held die het almachtige Amerika durfde uitdagen. 'Een grote moujahid, vrijheidsstrijder voor de islam', kon ik lezen op T-shirts en spandoeken in Peshawar.

Hotel Pearl Continental in Peshawar. Het is zondagavond, 7 oktober 2001. Ik zit nagenoeg alleen in de eetzaal en wacht op mijn soep. De ene dag tomatensoep, de andere dag linzensoep. Het is ook een manier om de dagen op te delen. Al wekenlang moet ik machteloos toekijken op het verloop van de oorlog in Afghanistan. Peshawar in Pakistan ligt op amper een uur rijden van de

grens. Maar het land blijft een mysterie. Hoe kun je het land in hemelsnaam binnen geraken? Die vraag wordt al snel een dagelijkse obsessie. Als een slecht acteur vermomd in een boerka, zoals een Britse collega het probeerde? Voor de meesten onder ons is mullah Zaeef, de ambassadeur, hét gezicht van de taliban. De pers hangt aan zijn lippen. Elk woord van hem is wereldnieuws, gezeten in zijn binnentuin in Islamabad, altijd gekleed in de plaatselijke traditionele kledij, een hagelwitte salwar kameez met daarover een zwart vestje. Zaeef is een imposante figuur met zijn volle zwarte baard. Rond zijn hoofd is een zwarte sjaal gewikkeld als een soort tulband. Zo ziet een talib er dus uit. Ik hoop dat het niet de enige is die ik zal ontmoeten. Heel uitzonderlijk organiseert de ambassade van Afghanistan in Islamabad een 'uitstap'. Een tiental uitverkorenen mogen dan voor enkele dagen onder strikte begeleiding naar Kaboel. Ik heb noch het budget, noch de contacten om mij boven aan zo'n wachtlijst te wurmen. Ik kan hoogstens een Pakistaans journalist wat dollars toeschuiven met de belofte van meer indien hij me een visum kan bezorgen. Tevergeefs.

Het stammengebied aan de grens beslaat een oppervlakte zo groot als Frankrijk. Er wonen Pathanen, hetzelfde volk, dezelfde stammen als aan de andere kant van de grens. Peshawar, de belangrijkste stad, is een draaischijf voor drugshandel en wapensmokkel. Bovendien wonen er miljoenen Afghaanse vluchtelingen. De talloze radicale madrassa's, Koranscholen, vormen er een vruchtbare bodem voor het extremisme. Peshawar is een van de plekken waar Osama Bin Laden en de taliban thuis zijn. Lange tijd gebeurde dat met de steun van de Pakistaanse autoriteiten en ook van de CIA en Saoedi-Arabië. Dat de wereld daar nu de schijnwerpers op richt, vinden de Pakistaanse veiligheidsdiensten vervelend. Maar tegelijk durven ze de journalisten niet buitengooien, hoezeer ze het ook zouden willen. Spionnen volgen ons bij elke stap, tolken worden geïntimideerd, telefoons afgeluisterd. De

meeste journalisten zijn het intussen spuugzat. 9/11 is nu al bijna een maand voorbij. Waar wachten de Amerikanen op? Dan is er plots beroering onder de kelners. Op de televisie wordt het opzwepende deuntje van een extra nieuwsuitzending luider gezet. Het is begonnen! Bommen op Kaboel en Jalalabad.

Die eerste uren worden dagen, daarna zelfs weken. 'Precisie'-bommen en kruisraketten bestoken de luchtverdediging en communicatienetwerken. Later volgen de kazernes en de kampen van Al Qaeda. Wekenlang zullen de Afghanen geen vijand te zien krijgen, maar als de duisternis valt, beginnen de sirenes te loeien. Ik probeer het mij in te beelden, de vrees én de hoop dat de piloten weten dat je huis geen wapenopslagplaats is, of een terroristenkamp. Overvloed, daarop is de Amerikaanse macht gebaseerd; een overvloed aan vuurkracht en controle van de media door overdaad, een bombardement van praatjes en beelden… die er niet zijn.

De meest linke streek die de taliban de VS konden leveren was het bannen van CNN. In Kaboel is er maar één zender die de oorlog verslaat: Al Jazeera. De nieuwszender uit Qatar, voor en door de Arabische en moslimwereld, is tot nu toe de enige overwinnaar. Enkele dagen nadat de eerste bommen zijn gevallen dreigt Al Qaeda in een videoboodschap op Al Jazeera met nieuwe aanslagen. De collega's van de grote Angelsaksische zenders, die ook allemaal rondhangen in de lobby van het Pearl Continental hotel, reageren nijdig. Al Jazeera wordt zelfs verdacht van partijdigheid. Wat een arrogantie, wat een waan. Alsof de moslims ons niet beschouwen als bevooroordeeld. Tot grote woede van het Witte Huis is het informatiemonopolie doorbroken. Veiligheidsadviseur Condoleezza Rice probeert druk uit te oefenen op Qatar. Argument: de videotape van Bin Laden zou gecodeerde boodschappen voor de terroristen bevatten.

Plots staat er een soldaat voor de deur van mijn kamer. *'Don't worry sir'*, glimlacht de man. Normaal zou ik steigeren, maar de straten van Peshawar dreigen over te koken. De soldaat staat er voor mijn veiligheid. Het leger is uit zijn kazernes gekomen. In het historische stadscentrum, aan de bazaar, staan pantsers opgesteld en pick-ups met mitrailleurs. Dit zijn cruciale dagen voor president Musharraf. Indien het leger loyaal blijft, kunnen de betogingen van moslimfundamentalisten langzaam gesmoord worden. De Afghaanse vluchtelingen uit de kampen mogen niet mee betogen of ze worden de grens overgezet, terug naar Afghanistan, waar de bommen vallen.

Ik wacht samen met een twintigtal journalisten aan de moskee in de bazaar, het traditionele verzamelpunt voor betogingen op vrijdag. De mullah, een imposante man met een dikke baard die oranje is gemaakt met henna, preekt, tiert en dreigt. 'Alle westerlingen, ongelovigen, zijn nu de vijand!' Dat zijn wij dus. Ik kijk rond. We staan goed, vlak bij een uitvalsweg. Wat verderop hebben leger en politie postgevat. Ze zijn met honderden. Het is opletten dat we niet in de vuurlinie terechtkomen. Het gebed is afgelopen, de gelovigen komen naar buiten gestormd. De gezichten onder hun topi, het ronde witte islamitische hoofddeksel, verwrongen van woede. De vuisten gaan de lucht in. Er worden poppen verbrand die George Bush moeten voorstellen. Een Japanse cameraploeg krijgt rake klappen. Er vloeit wat bloed, hun materiaal is stuk. Maar deze betoging dooft als een strovuur. De oproerpolitie slaat wat met houten knuppels en vuurt traangasgranaten af. Het is vreemd dat ik geen medelijden voel met deze mensen die oproepen tot de jihad, de heilige oorlog. Zoveel haat, zulke hevige emoties. Als ze ten strijde willen trekken, waar wachten ze dan op? De komende jaren, telkens als er in Pakistan een aanslag gepleegd wordt tegen een politiekantoor, zal ik hier aan terugdenken. Het was naïef om te geloven dat ze zouden vechten op het strijdtoneel en volgens de spelregels die

het Westen verkiest. Bomaanslagen zijn tenslotte het wapen van de zwakkere.

'Dit is geen oorlog tegen de islam, maar een strijd tegen het terrorisme.' Keer op keer herhalen de westerse regeringsleiders dit als een mantra. Maar in Pakistan gelooft niemand dat. En in de Arabische wereld allicht ook al niet. Daarvoor zijn de Palestijnen al te vaak verraden, zijn er te veel Iraakse kinderen gestorven door het embargo van dezelfde Amerikanen en Britten. Westerse retoriek, resoluties van de VN-Veiligheidsraad, kruisraketten op Kaboel... voor veel moslims is het verband al te duidelijk. In elk commentaarstuk, in elke column wordt het hier uitgeschreeuwd: 'Dit is een strijd tussen beschavingen. Het christelijke Westen voert een kruistocht tegen de islam. Decennialang gekoloniseerd, vernederd door de eigen corrupte regimes. Alleen een terugkeer naar de gouden tijd van het oorspronkelijke geloof kan redding brengen.' Moslimfundamentalisme als een kreet voor rechtvaardigheid? Osama als de nieuwe Che Guevara of Malcolm X? De globale jihad als ontvoogdingsstrijd? Hier staat meer op het spel dan wraak voor een terreuraanslag. Maar ik vrees dat deze boodschap niet te pruimen valt in het Westen. Tenslotte heeft de aanslag in New York aan 3000 mensen het leven gekost.

De Verenigde Staten bombarderen nu al een maand lang. Dat is de nieuwe manier van oorlog voeren. De precisie van de bombardementen zou zestig procent bedragen. Nu ja, dat betekent nog steeds veertig procent missers of onschuldige slachtoffers. De informatietechnologie maakt het verschil. De piloten krijgen in real time gegevens doorgeseind. De megabommen worden met gps, satellietnavigatie, nog bijgestuurd. In Afghanistan is de nieuwe soldaat geboren. De tijd van het kanonnenvlees is ver weg. Infanteristen moeten niet meer dicht genoeg bij de vijand komen om te doden. Niet de bajonet of de kogel, maar de laptop

en de satelliettelefoon zijn hun wapens. Special Forces veroordelen hun doel van op grote afstand met laserstralen. Uiteraard geldt dat niet voor de vijand. Die kan alleen maar afwachten tot de bommen op hem vallen. Na de oorlog moet een plaatselijke bondgenoot dan maar het puin ruimen en de lijken begraven. Zo ziet de ideale wereld van het Pentagon eruit. Daarna mogen de journalisten ook komen om het zegebulletin te schrijven. Op 13 november 2001 valt Kaboel.

VAN PESHAWAR NAAR KABOEL

Het is nu echt een obsessie geworden, ik wil de grens over. Dagenlang hebben we onze opwachting gemaakt in de villa's van de Afghaanse krijgsheren in Peshawar. Het ritueel was steeds hetzelfde: schoenen uittrekken, op de kussens gaan zitten in de ontvangstruimte, thee drinken en palaveren. Maar nu moet het echt gebeuren. Ik vermoed dat we het meest kans maken bij Haji Zaman, een van de notabelen van Jalalabad, de meest nabijgelegen grote stad aan de andere kant van de grens. Het is een ware kunst om wegwijs te geraken in de complexe wereld van krijgsheren en clans. De allianties wisselen nogal eens en altijd gaat het om macht en geld. Haji Zaman was een notoire drugssmokkelaar die – nadat de taliban hem hadden gekortwiekt – zijn fortuin ging opsouperen in Dijon, in Zuid-Frankrijk. Nu is hij dus terug met steun van de Amerikanen. Het belooft weinig goeds als ze op deze mensen rekenen om een nieuw Afghanistan op te bouwen. Maar tenslotte wil ik ook Zaman gebruiken als entreeticket. Haji Zaman is, zoals veel Afghanen, een man met uitstraling, zoals hij daar zit met zijn bruine kasjmier deken om de schouders geslagen. Altijd draagt hij een pakol, het traditionele platte wollen hoofddeksel van de Afghanen. Die winter van 2001 is de pakol zelfs even modieus geworden in Parijs, dankzij mensen als Zaman.

Als Haji Zaman uiteindelijk de knoop doorhakt en beslist om te vertrekken, moeten we in allerijl de laatste voorbereidingen treffen. We hebben een minibus gehuurd waar we gemakkelijk onze bagage in kunnen opbergen. Wij zijn met vier en dan zijn er nog de twee chauffeurs. Die beginnen een lijfgeur te krijgen die me lichtjes misselijk maakt. Ik bedenk dat we ze dringend eens naar het badhuis moeten sturen. Het busje boezemt me niet al te veel vertrouwen in, maar het ziet er oud genoeg uit om niet op te vallen. Bovendien hangen er gordijntjes in die we voor de ramen kunnen schuiven. Urenlang worden er nog tegenstrijdige berichten afgewogen, er zou onderweg nog gevochten worden. Maar de eer van de krijgsheer staat op het spel en het vertreksignaal wordt gegeven. We manoeuvreren onze aftandse bestelwagen als derde in het konvooi en bezweren de chauffeur om niet te lossen. Ik vermoed dat we de beste kans maken indien we vlak achter de jeep van Zaman de grens illegaal kunnen oversteken. Als we eenmaal in Afghanistan zijn, mag er wat afstand komen, want dan is Zaman misschien zelf een doelwit geworden. De eerste controlepost van het Pakistaanse leger vormt geen probleem, de tweede daarentegen... Een soldaat krijgt ons in de gaten. Hij klopt nog op de wagen, maar het is te laat. Er is een opening. '*Go! Go!*' roepen we. 'Ze durven toch niet schieten.' De kolonne zwelt aan met pick-ups en busjes volgestouwd met gewapende strijders. De kalasjnikovs en granaatwerpers komen tevoorschijn. Op een andere plaats, in een andere tijd, zouden we een vreemd gezelschap vormen van vrijheidsstrijders, schurken en journalisten. Hier vallen we niet op in het landschap. Op de kronkelende baan naar de legendarische Khyberpas, waar al zoveel invasielegers verslagen zijn, kruisen we een sliert auto's met haveloze Afghanen. Het zijn taliban die naar Pakistan vluchten. Ze zien er uitgeput en ontmoedigd uit. Voor de enen begint een triomftocht, voor de anderen de ballingschap. Ik had er toen geen besef van dat de tijd van de taliban niet voorbij was.

Aan de grens wacht een zee van juichende Afghanen, strijders van een bevriende commandant die de grenspost hebben veroverd. Bijna een tastbaar gevoel van euforie gaat door ons heen. Wat verderop stopt Haji Zaman om het avondgebed te zeggen in de ruïnes van een oude lemen moskee. De man geniet van zijn gloriemoment en vertrouwt me een paar woorden toe. 'We zullen Osama een lesje leren in vechten. We willen vrede in Jalalabad.' Een corrupte krijgsheer die vrede brengt, de wonderen zijn de wereld niet uit. Aan de einder begint de zon langzaam te zakken boven de besneeuwde bergtoppen. Dat moeten de Witte Bergen zijn, waar zich ook Tora Bora bevindt, het arendsnest van Osama Bin Laden. Merkwaardig dat we al geruime tijd niets meer van hem gehoord hebben. De kolonne gooit zich nu aan een hels tempo vooruit op de weg naar Jalalabad. Snel wordt ook duidelijk waarom. Het gedaver van het geschut barst los. We zakken haastig onderuit in het busje. Toch kunnen we nog goed zien waar het kabaal vandaan komt. Rechts van de weg is er een batterij aan het vuren. Het lijkt een soort Stalinorgel, met vuur dat uit verschillende monden braakt. Gelukkig is het naar de bergen gericht. De chauffeur is blijkbaar een ervaren rot. Hij versnelt en verschuilt zich achter een vrachtwagen tot we de gevarenzone voorbij zijn. '*This is crazy*', roept hij en hij zet zijn topi recht op het hoofd.

De zon is al achter de bergen gezakt als we Jalalabad binnenrijden. Wat me opvalt is de stilte vergeleken met het eeuwig chaotische Peshawar. Aan de rand van de stad wuiven enkele kinderen naar ons. Wat moet er door die hoofden gaan? Ze hebben nooit anders gekend dan de taliban en oorlog. Lijken wij op een delegatie van een andere planeet? De stad is een stoffige verzameling van winkels en werkplaatsen, opgetrokken uit grijze cementblokken en afgesloten met een ijzeren vouwhekken. Alleen de overheidsgebouwen in het centrum hebben meer dan één ver-

dieping. Een troep inwoners staat met een onpeilbare blik toe te kijken. Alsof ze nog aan het overpeinzen zijn hoe ze moeten reageren op deze vreemde invasie, vechten of lijdzaam ondergaan. Volgens de Afghaanse traditie wordt dat vroeg of laat toch vechten, vermoed ik.

Hotel Spinghar, de Witte Berg, is het enige tweesterrenhotel in de stad. Het is gelegen in een tropische tuin, een vreemde aantrekkelijke mengeling van fruitbomen, palmen en dennen. Het hotel is al deels in beslag genomen door een rivaliserende krijgsheer. Gelukkig heeft een behulpzame collega nog extra bedden op de kamer. Het vloertapijt is er vies en stoffig. Ik wil het liefst recht uit mijn schoenen in bed stappen. Tegen de muren wil ik het liefst ook niet leunen. Het hotel heeft onder de taliban allicht jarenlang geen klandizie gehad. Maar er is elektriciteit en er komt water uit de kraan. Als dat geen twee sterren waard is. Ik val als een blok in slaap tot plots midden in de nacht een gewapende man de deur van mijn kamer brutaal opengooit, verdwaasd in het rond staart en daarna weer verdwijnt. Later blijkt dat hij het op de vrouwelijke journalisten gemunt had. Een aantal van hen heeft hij in de borsten geknepen en daarna is hij vertrokken. Wat een extreem fundamentalistisch regime kan aanrichten met de geest van een man.

Nan, het plaatselijke brood, met gekookte eieren en warme thee is ons ontbijt. 's Avonds krijgen we Kabuli, rijst met rozijnen en kip. Dat is het menu van die dag en de daaropvolgende. Met zo'n regime kan ik het best een tijdje uithouden. Het is ongetwijfeld beter dan wat de meeste Afghanen op hun bord krijgen. In hotel Spinghar eten de moedjahedien met hun kalasjnikov op tafel. De granaatwerper van mijn overbuur ligt net niet in mijn bord. Maar ook dat went snel.

Ik vraag me af welke beslissing ik moet nemen. Jalalabad is gisteren al geplunderd door één krijgsheer en verschillende andere willen nu ook hun deel van de koek. Alle clanleiders zitten voort-

durend bij elkaar in een soort vergadering, een zogenaamde jirga, om over het lot van de stad te beslissen. Er wordt verdacht weinig over Osama Bin Laden gesproken. Nochtans was de buurt van Jalalabad zijn thuisbasis. Zo ver weg kan hij nog niet zijn, denk ik. De meeste collega's gaan nu op zoek naar sporen van de aanwezigheid van Al Qaeda. De gretigheid waarmee journalisten te werk gaan, kent vaak geen grenzen. Zo vermoedt een van hen zelfs dat hij het ondergoed van Bin Laden heeft teruggevonden, zwart met grijs gestreepte boxershorts maat XXL. Maar het lijkt me toch dat ze vooral in rondjes draaien, want niemand durft de stad uit. De Italiaanse Maria Grazia Cutuli van de *Corriere della Sera* heeft wel een fantastische scoop. Ze vindt een voorraad met twintig capsules, waarop de vermelding Sarin, zenuwgas staat. Is dit de voorraad chemische wapens van Osama, in allerijl achtergelaten tijdens de vlucht? Tegen dat dit nieuws bekend raakt, ben ik echter alweer vertrokken.

Op 17 november, we zijn dan anderhalve dag in Jalalabad, willen we naar Kaboel doorreizen, liefst in konvooi, maar heel wat collega's aarzelen. Het is een rit van zeven uur, voor amper honderdvijftig kilometer. Maar we hebben geen escorte meer en niemand weet wie de weg controleert, of er misschien mijnen liggen en of er Al Qaeda-leden rondzwerven. Gisteravond hebben we een groep van een achttal wagens kunnen samenstellen. We hebben het vertrek gepland om acht uur, maar een uur later staan er nog steeds maar drie wagens op de oprijlaan van hotel Spinghar. Een schamel konvooi: het BBC-team, enkele Italiaanse krantenjournalisten en wijzelf. Alle anderen laten het afweten. Ze willen waarschijnlijk eerst zien of wij het er heelhuids van afbrengen. We beslissen om geen reuzenstickers met *PRESS* op de wagens te kleven. Uit schrik voor sluipschutters of talibancontroleposten. In Palestina of andere conflictgebieden, zo heb ik vroeger geleerd, helpt dat wel. Hier lijkt het me beter om zo onopge-

merkt mogelijk te blijven. Het is een vreemde tocht. Urenlang rijden we over een stoffige weg, door een bijna onbewoond maanlandschap. Constant blijven we de spanning voelen. We weten niet wat er zich achter de volgende bocht kan bevinden. We hebben ook geen idee hoever we al gevorderd zijn. Wanneer we gewapende mannen langs de weg passeren, beseffen we niet tot welke militie ze behoren. Gevaarlijk of niet, er is maar één keuze meer: gewoon blijven doorrijden.

Plots zijn we dan in de buitenwijken van Kaboel. De sfeer lijkt hier anders, veiliger en beter. De Noordelijke Alliantie die de stad veroverd heeft op hun aartsvijanden de taliban, geeft tenminste de illusie een georganiseerde strijdmacht te zijn. In de straten van Kaboel merk ik trouwens niks van de Amerikaanse Special Forces, die zo'n belangrijke rol gespeeld hebben bij de militaire overwinning. Ze houden zich blijkbaar discreet op de achtergrond. In de stad zie ik overigens bitter weinig westerlingen. Wie me wel mateloos ergert zijn een aantal Amerikaanse journalisten die zich gedragen alsof zij hoogstpersoonlijk deze oorlog aan het winnen zijn. Er maakt blijkbaar een nieuwe school, een nieuw soort journalist, opgang. Dat noemt men '*patriotic journalism*'. Ze zijn in de eerste plaats Amerikaan en pas daarna reporter. Een van hen vraagt zich af of hij Bin Laden zou neerschieten dan wel interviewen. Toen hij naar het front vertrok, heeft hij zijn revolver ingepakt. De strijder-journalist, een schamele afspiegeling van die andere macho Ernest Hemingway, die optrok met de republikeinen tegen de fascisten tijdens de Spaanse Burgeroorlog. Dat soort journalisten speelt in op de roep naar wraak die sinds 9/11 de VS in zijn greep lijkt te hebben. Ze staan er niet bij stil dat het kritiekloos verspreiden van die ene officiële waarheid uiteindelijk schadelijk kan zijn. Vooral Fox News, een concurrent van CNN, maakt furore met dat soort verslaggeving. De kijkcijfers zijn uitstekend en dat maakt elke kritiek overbodig. Is de oorlog in Vietnam dan helemaal vergeten? De blunders, de

leugens, de uiteindelijke aftocht? Eén grote terreuraanslag en alle remmingen vallen weg? Deze oorlog tegen de terreur zou wel eens een bittere tragikomedie kunnen worden.

Twee dagen later wacht me een schok. Op de weg naar Kaboel zijn er vier journalisten vermoord. Het verhaal is ijzingwekkend herkenbaar. Toen duidelijk werd dat we zonder kleerscheuren in Kaboel waren geraakt, wilde een hele kolonne andere journalisten ook de sprong wagen. De twee eerste wagens van het konvooi, twee lokale witgele taxi's, werden tegengehouden door vijf mannen met zwarte tulbanden, het geweer in de aanslag. Aanvankelijk weigerden de journalisten uit te stappen, maar ze hadden geen keuze. Met het geweer in de rug werden ze naar de oever van de rivier gepord. Ze smeekten om genade, maar de gewapende mannen dwongen hen op de grond en schoten hen in de rug, minstens drie salvo's elk. Eén man, een Australiër, kreeg een klap met een zware steen op het achterhoofd. De mannen met de zwarte tulbanden namen de satelliettelefoons, de camera en allerlei andere zaken mee. Toch kan ik niet geloven dat dit zomaar een schurkenstreek was. Want een van de taxichauffeurs moest bewijzen dat hij een goede moslim was. De islamitische geloofsbelijdenis afdreunen volstond. Waarna een overvaller nog een boodschap meegaf: 'Als je denkt dat we verloren hebben, dan vergissen jullie je. We blijven hier tot we wraak genomen hebben.'

Een van de vier slachtoffers was Maria Grazia Cutuli, de Italiaanse journaliste die even lang als ik in Peshawar zat en evenveel moeite gedaan heeft om in het land te geraken. Ze is twee dagen geleden niet met ons verder gereisd naar Kaboel. Was het omdat ze vond dat de weg nog niet veilig was of misschien omdat ze die grote scoop over het zenuwgas van Al Qaeda op het spoor was? Wij komen erdoor zonder problemen en zij... Het is een einde waar ik misschien te weinig bij stilsta. Misschien maar

beter ook, anders hou je dit niet vol. Welke beslissing je ook neemt, welke ervaring je ook hebt, het lijkt wel of het er allemaal niet toe doet. De willekeur van het lot? Op het verkeerde moment op de verkeerde plaats? Ik heb zelf ook al wel enkele keren het lot getart. Toen een Serviër in volle paniek een handgranaat voor mijn neus wou laten ontploffen in Kosovo. Of toen kindsoldaten van Kabila in het toenmalige Zaïre mij 's nachts insloten en met hun geweer tegen de muur zetten. Iedereen in deze stiel zal zo wel enkele verhalen hebben. We zijn blij om ze af en toe onder elkaar te vertellen, niet om op te scheppen, maar gewoon omdat het bewijst dat je het overleefd hebt. Maar die agressie tegen journalisten was zelden persoonlijk. Nu loopt er echter een koude rilling over mijn rug. Is dit nu wat George Bush het kwade noemt? Zijn journalisten vanaf nu geen, weliswaar soms vervelende, waarnemers meer, maar een doelwit? In plaats van nieuwsjagers zijn we het wild geworden. Ik vrees dat het nog erger wordt, in de ogen van de extremisten zijn we handlangers van de ongelovigen. Dat betekent dat tegen ons alles is toegestaan. Als op 9/11 de wereld is veranderd, dan heeft de vloek van Osama op 19 november 2001 ook ons journalisten in zijn greep gekregen, op het moment dat Maria Grazia en drie andere collega's in koelen bloede vermoord zijn.

KABOEL TIEN JAAR LATER

Waar was Osama Bin Laden gebleven? Tien jaar geleden leek de oorlog in Afghanistan een gemakkelijke overwinning te zullen opleveren. De taliban werden in amper twee maanden tijd verslagen, zonder dat één Amerikaanse soldaat het leven verloor. Al Qaeda was in ontreddering uiteen gedreven. Zonder er lang bij stil te staan, zijn enkele tientallen westerse landen daarna meegesleurd in een conflict dat nu tien jaar later niet meer te winnen lijkt. Maar de taliban zijn terug en de motieven om de oorlog te

beginnen zijn voor velen een vervelende herinnering. Was het om de vrouwenrechten te doen, de bevrijding van de Afghanen, de strijd tegen het terrorisme? Alle redenen leken toen goed om naar Afghanistan te trekken. Maar zonder 9/11 geen oorlog in Afghanistan. Daarom is de vlucht van de leider van Al Qaeda de meest knagende herinnering van allemaal. Tenslotte was het om hem allemaal begonnen. Op zijn hoofd stond een prijs van vijfentwintig miljoen dollar. Maar de meest gezochte man op aarde wist te ontkomen. En met hem Al Qaeda. Dat had niet mogen gebeuren.

Ik keer terug naar Kaboel met de vraag waarom het is fout gelopen. Het is een vraag die ik toen over het hoofd heb gezien. Net als zovele andere collega's werd ik meegesleurd in de roes van de oorlog. Ik moet dus terug naar Jalalabad en eindelijk ook naar Tora Bora, die mysterieuze plek in de bergen, het schuiloord van de terroristen. Wanneer ik de luchthaven van Kaboel buitenstap, is mijn eerste vraag: 'Wanneer kan het? Is het veilig?'

Kaboel is bijna onherkenbaar veranderd. De ingedommelde provinciestad is ontwaakt. De toegangsweg is één langgerekte bouwwerf, met honderden kranen en bulldozers, afgewisseld met marktstalletjes en tientallen kazernes. Op de kruispunten aan de rand van de stad verrijzen grote paleizen in spiegelglas. De barnumlichtreclame schittert: *Weddinghall!*, trouwzalen. Volgens sommigen is het een heuse plaag geworden. In een stad die zich nog steeds probeert te ontvoogden van eeuwen verstikkende traditie en religieus conservatisme, zijn trouwfeesten een perfecte uitlaatklep. Vaak is dat ook het enige vertier. Feesten met duizend genodigden zijn geen uitzondering. Voor de bruidegom en zijn familie is het dan ook een zware last. Velen moeten nog jaren later hun schulden afbetalen. President Karzai wil daarom een wet uitvaardigen die een trouwerij beperkt tot driehonderd genodigden. Het menu mag maar vijf dollar per persoon kosten.

Aan de rand van de bazaar bevindt zich de muziek- en vliegerstraat, oppert Najibullah, mijn tolk. Uiteraard ben ik nieuwsgierig naar die plek. Het is de vierde winkel in de rij die ik zoek. Daar werkt Noor Agha, de beroemdste vliegermaker ter wereld. Tien jaar geleden heb ik een van zijn collega's bezocht. Noor Agha woonde toen nog in Peshawar, op de vlucht voor de taliban. Enkele weken later zou hij terugkeren naar zijn geliefde Kaboel. De enige plek waar hij nog terechtkon, was een lapje grond op het kerkhof. Daar heeft hij zijn woning gebouwd, en dit winkeltje. Noor Agha zit rustig op zijn houten platform, anderhalve meter boven de straat. Met vaste hand herstelt hij een vlieger met een spanwijdte van anderhalve meter. Het is een prachtig exemplaar, wit met rode bloemen en een spreuk in kalligrafie: 'Moge elke dag van je leven als Nieuwjaar zijn.' Voor een man die duizenden vliegers maakt en levert op bestelling overal ter wereld is dit een onopvallend winkeltje, een vierkant hok, amper twee meter breed en vier meter diep. Overal hangen vliegers en de onderdelen ervan, bolletjes touw, houten stangetjes, slierten. Noor Agha heeft vliegers in alle kleuren, siervliegers en vechtvliegers. Heel toepasselijk heeft hij zo'n exemplaar in de vlag van de Verenigde Staten. De Amerikaanse ambassadeur is een van zijn beste klanten. Alles ligt netjes opgestapeld in open houten rekken. Het is er een wirwar van kleuren en tekeningen. Toch vergis ik me niet, aan de muur hangt een foto als bewijs: 'de vliegeraar van Kaboel'. Dit is wel degelijk de man die de vliegers maakte en advies gaf voor de verfilming van het gelijknamige boek, een wereldbestseller.

Noor Agha is al sinds zijn zevende gepassioneerd door het maken van vliegers. Dat heeft hij geleerd van zijn vader en grootvader. Hij is nu vijfenvijftig jaar oud en heeft een spitse grijze baard. Zijn tanden zijn oranje, maar hij heeft nog steeds de pretoogjes van een kind. 'Waarom hebben de taliban alles verboden wat de mensen plezier geeft en gelukkig maakt?' vraag ik hem.

Ook hij blijft me het antwoord schuldig. 'Dat staat zeker niet in de Koran, ik voel me niet schuldig hoor', benadrukt hij. Gelukkig is die donkere tijd voorbij. 'Maar als de taliban terugkeren, moet ik opnieuw vluchten', constateert Noor Agha lijdzaam.

Elke vrijdagnamiddag trekken als vanouds honderden kinderen de daken op om te vliegeren. Omhoog, zigzag, aanvallen en afsnijden van het touwtje van de concurrenten. Een frivool schouwspel, dat in de ogen van de fundamentalisten de mensen afleidt van het gebed en het ware geloof. Vliegeren als remedie tegen de ernst van het bestaan. Zouden mensen die lachen en pret maken minder fanatiek zijn misschien?

Op een kleine heuvel zwiept een vliegende hollander met grote halen heen en weer. Het is zo'n reuzenschommel waar tientallen kinderen tegelijk in kunnen zitten. Het verheugt me dat het meisjes zijn. Allemaal dragen ze een zwart manteltje en een witte hoofddoek als schooluniform. Een opbeurend beeld vergeleken met vroeger. Op veel plaatsen proberen de taliban opnieuw, net als vroeger, de meisjesscholen te sluiten. Vaak worden de scholen 's nachts in brand gestoken. Of gooien de fundamentalisten zuur in het gezicht van enkele meisjes om iedereen af te schrikken. Ik betrap mezelf er soms op dat ik niet voldoende meer stilsta bij zulke gruwelijke praktijken. Kun je als reporter en als mens immuun worden voor slecht nieuws? De omstandigheden trachten te begrijpen, mag er nooit toe leiden dat het onmenselijke aanvaardbaar wordt. Ik hoor de laatste tijd trouwens steeds meer verhalen over verminkingen door de taliban. Ik zie foto's van vrouwen én mannen van wie de neus of een oor is afgesneden. Is het de angst voor verandering, de diepgewortelde vrees om de controle te verliezen, die sommigen ertoe brengt om hun eigen menselijkheid te verliezen? Of werken de hersens van een extremist anders? Gelukkig zijn er veel dappere Afghanen die de klok niet meer willen terugdraaien.

Het dorp aan de voet van de heuvel is niet meer dan een ver-

zameling lemen hutten. 'Hier wonen 300 families, zo'n 2500 mensen', vertelt Wali Khan me. Hij is de 'malik', de dorpsoudste. Eigenlijk is het geen dorp, maar een vluchtelingenkamp. De malik is met zijn gemeenschap uit de provincie Helmand gevlucht naar Kaboel. Zelf heeft hij zijn ouders, zijn vrouw en één kind verloren in het oorlogsgeweld. Voor de ingang van zijn hut hangt een grijze deken vol aangekoekte modderkluiten. Wali Khan toont me zijn woning, een hut ter grootte van een iglo. Ik moet gehurkt binnenkruipen in deze bolle tent van grijsbruine gebakken leem. Op de vloer ligt een groot tapijt, het is de enige luxe. In het midden hangt een schommel aan een balkje, met daarin een peuter van een jaar oud. Het dak is niet meer dan een plastic zeil. Dat beschermt amper tegen de bittere winterkou. 'De voorbije winter zijn hier acht kinderen gestorven van de koude, want we hebben niets om ons te verwarmen', zucht hij. En dan toont hij verbolgen een klein zakje met rode en witte tabletten. 'Dat zijn de enige medicijnen die we krijgen. Ze moeten dienen voor alles.' Wali Khan haalt er zijn buurman Ibrahim bij. Ook hij heeft zeven familieleden verloren. In hun provincie zijn er verschillende dorpen getroffen. Steeds meer van dit soort nooddorpen schurken zich nu tegen de rand van Kaboel aan. Zodra de bombardementen stoppen willen ze terugkeren, verzekeren ze me. Maar intussen verblijven ze hier al twee jaar. In de communiqués van de NAVO heeft men het steeds over een nieuwe strategie en over het jaarlijkse lenteoffensief van de taliban. Het beeld dat deze mensen hebben van de oorlog is veel eenvoudiger. 'De taliban vallen aan en trekken zich snel weer terug. Dan komen de vliegtuigen en die gooien bommen. Maar alleen wij worden getroffen. Zo gaat het keer op keer. Het zal alleen maar stoppen wanneer de vreemdelingen vertrokken zijn.' Hij vertelt het alsof dat al bijna een vaststaand feit is. Ik voel bij deze mensen ook geen boosheid jegens mij of andere westerlingen, eerder een koppige berusting. Het leven is nu eenmaal hard.

Er wonen meer dan zes miljoen inwoners in Kaboel, vier keer meer dan tien jaar geleden. En elke dag komen er nog nieuwe vluchtelingen en gelukzoekers toe. Maar de oorlog maakt de wereld ook kleiner. Angst doet krimpen. Elk overheidsgebouw, elke kazerne – dat zijn er tientallen –, elke bank, elk restaurant of hotel zit verscholen achter zandzakjes, betonnen muren en rollen prikkeldraad. Het is een wereld van zwaarbewapende veiligheidsagenten, wachttorens en toegangssluizen als bescherming tegen zelfmoordaanslagen. Zo'n betonnen wering is als een huidziekte die het stadsweefsel aantast. Ik zie het in Bagdad, in Palestina en nu ook in Kaboel. Angst en paranoia in prikkeldraad gewikkeld. Het is het duidelijkste bewijs dat het slecht gaat met de oorlog.

'De VS hebben de oorlog al verloren. Maar ze willen de nederlaag niet aanvaarden. Het zijn arrogante mensen. Begrijpen ze niet dat ze moeten stoppen met vechten?' Aan het woord is mullah Zaeef, tijdens de oorlog de ambassadeur en spreekbuis van de taliban. Toen was hij onbereikbaar, nu tref ik hem aan in zijn onopvallende huis in een buitenwijk van Kaboel. We zitten op het terras op zijn platte dak, verscholen tussen potten geraniums. Op de grond ligt een tapijtje in kunstgras uitgerold. De man draagt nog altijd een witte salmar kameez, een zwart vestje en een zwarte sjaal rond het hoofd gewikkeld. Om zijn schouders heeft hij een doek geslagen, alsof hij het koud heeft. Nochtans is het bijna middaguur en zo'n dertig graden warm. Ik kijk hem gebiologeerd aan. Een van beide ogen is bijna dicht. Slechts af en toe, als hij een krachtige uitspraak doet en mij wil aankijken, gaat zijn ooglid iets meer open. Tijdens de oorlog is hij twee keer op het nippertje aan een bomaanval ontsnapt. Pas nadat hij zijn satelliettelefoon had weggegooid, was hij geen doelwit meer. 'Volgens onze emir mullah Omar werd ik op die manier voortdurend gevolgd.'

Mullah Zaeef was een diplomaat en dus onschendbaar, maar dat telde allemaal niet meer mee in deze oorlog. Hij werd opge-

pakt door Pakistaanse geheim agenten en daarna overgeleverd aan de Amerikanen. Het levensverhaal van mullah Zaeef is hetzelfde als dat van honderden anderen. Ontvoerd en daarna gefolterd, eerst op de Amerikaanse basis Bagram in Afghanistan en daarna in Guantánamo. Hetzelfde patroon keert steeds weer: vernederen, naakt in de sneeuw staan, urineren op de Koran, uithongeren. Het beangstigt me hoe gemakkelijk een rechtsstaat zijn eigen principes opzij schuift na één, weliswaar gigantische, aanslag. Is onze cultuur dan niet meer dan een laagje vernis?

Mullah Zaaef laat nog een opmerkelijk detail los. Maanden voor 9/11 werd hij door de Amerikaanse ambassadeur opgezocht met een dringende boodschap. Volgens Amerikaanse inlichtingenbronnen beraamde Osama een grote aanslag. 'Vertel dit onmiddellijk aan je leider!' Als ik hem vraag wat hij dacht toen hij de torens in New York zag instorten, volgt het antwoord snel. 'Ik wist dat wij de prijs zouden betalen. Ik heb geweend.' Nog lang heeft de waarschuwing van de Amerikaanse ambassadeur door zijn hoofd gespookt. Ik hoop van hem ook iets meer te vernemen over de laatste dagen van Osama in Afghanistan, maar daar maakt hij abrupt komaf mee. 'De sjeik wou mij ontmoeten, maar ik had met hem geen uitstaan. Ik vond dat niet nuttig.' Ik heb de indruk dat hij Osama Bin Laden toch mee de schuld geeft van de val van het talibanregime. Het bevestigt alleen maar de geruchten dat er onenigheid bestond bij de taliban in Kaboel en zelfs bij Al Qaeda over de terreuraanslag op New York. Osama Bin Laden wou de VS naar de Afghaanse bergen lokken om op eigen terrein de supermacht te verslaan. Zo had hij tenslotte ook de Sovjet-Unie op de knieën gekregen samen met de moedjahedien. Maar sommigen vonden de aanval dwaas en ondoordacht. Een strategische blunder zoals de aanval van Japan op Pearl Harbor in 1941. Het begin van een oorlog die je niet kunt winnen.

OP ZOEK NAAR HET HUIS VAN DE SJEIK

De vrachtwagen kruipt als een slak omhoog, hij haalt amper vijf kilometer per uur. De motorkap staat open, op de bumper zitten twee jonge kinderen die tijdens de calvarietocht voortdurend water op de motor kieperen om hem af te koelen. Ik hou mijn hart vast en hoop dat er niets gebeurt. Het ravijn is hier honderden meters diep. Onderweg heb ik al verschillende vrachtwagens in de kant zien liggen. Aan de andere kant klieft de rotswand naar de hemel. Dit zijn de bergen naar Serobi op de weg naar Jalalabad. Deze majestueuze passen zijn al zestig jaar geleden uitgehakt in de bergwand. De weg kronkelt zich in drie grote lussen omhoog en kruipt door de zwarte rotswand als een naald door een verbrande huid die samengeknepen wordt. Ik herinner me niet meer hoe we hier tien jaar geleden met onze aftandse bestelwagen langs gelaveerd zijn. Toen hadden we de blik op het bevrijde Kaboel gericht. Nu rijd ik de andere richting uit, onderweg naar Jalalabad. In het ravijn ligt nog steeds dezelfde oude Russische tank. Deze plek is perfect geschikt voor een hinderlaag. Zelfs het asfalt is hier en daar zwartgeblakerd van de aanvallen tegen militaire konvooien. Dit hele land is trouwens het uitgelezen terrein voor een guerrillaoorlog. Elke invasiemacht heeft dat tot zijn schade mogen ondervinden, eerst de Britten, dan de Sovjets en nu de Amerikanen en de NAVO. De Franse soldaten hebben hier enkele jaren geleden dezelfde bittere les geleerd toen ze onverhoeds onder vuur werden genomen en tien man verloren.

Ik speur nauwgezet de kant van de weg af op zoek naar een of ander gedenkteken, tevergeefs. Het is allicht naïef om te verwachten dat een land dat zoveel oorlogen gekend heeft en zoveel slachtoffers te betreuren heeft vier journalisten zou eren die hier gedood zijn. Ik heb een beschrijving bij me van de plek: daar

waar de weg parallel loopt met de rivier en langzaam omhoog begint te kronkelen. Ik stop even onder een houten staketsel. Het blijkt een garage, want de man kijkt onmiddellijk de olie na en pompt lucht in de banden. In het stof langs de kant van de weg liggen enkele karkassen van dode beesten. In de verte zijn de boeren in een gestaag ritme het hooi aan het binnenhalen. Onder een bomenrij zitten de ouderlingen toe te kijken. De kinderen spelen aan de oever van de rivier. Het zou kunnen dat het hier was, aan deze oever, dat Maria Grazia en de drie andere collega's hun lot niet konden ontlopen. Ik heb toen niet beseft hoe dicht ik ben geweest bij de aftocht van Al Qaeda en zijn leider Osama Bin Laden. Op twee dagen na heeft zijn weg de mijne gekruist. Maar alles is nu anders. Over het asfalt dendert een kolonne Humvees voorbij, de gepantserde jeeps van het Amerikaans leger.

Dan doemt plots Jalalabad op in het milde licht van deze lentenamiddag. De stad strekt zich uit in een vlakte aan de voet van de bergen. Aan de rand ervan wacht een grote fonkelnieuwe witte Pajero mij op. Een jonge man leunt nonchalant tegen de deur. Over zijn schouder hangt een hypermodern machinegeweer. Dat type heb ik nog nooit gezien, maar het ziet er alleszins veel gevaarlijker uit dan de solide ouderwetse kalasjnikov. De man is gestuurd door Haji Zahir om me de weg te tonen naar zijn gastenverblijf. Ik ben op spokenjacht en ik prijs me gelukkig dat Haji Zahir me daarbij wil helpen.

Haji Zahir lijkt op de oude foto's die ik van hem heb opgedolven. De groeven in zijn voorhoofd zijn wat dieper getrokken. Hij is ook wat kaler geworden zodat zijn hoofd wat groter lijkt, maar onder zo'n Afghaanse pakol merk je daar niet veel van. In 2001 was hij amper zevenentwintig, maar toch was hij toen al een van de drie krijgsheren die mee het beleg van Tora Bora gevoerd hebben tegen de strijders van Al Qaeda. Hij is de zoon van Abdul Qadir, een van de sterke mannen van de stad en gewezen vice-

president. 'Ik heb de stad bevrijd de dag voor jij aankwam. En ervoor gezorgd dat de grens openging. Het waren mijn mannen die daar stonden.' Haji Zahir ontvangt me in een sjofele ruimte met kussens op de grond. Het gastenverblijf is een heus paleis met een immense ronde centrale pronkruimte waar schilderijen van zijn voorvaderen in alkoven aan de muur hangen. Maar het is er ook bloedheet. De elektriciteit is alweer uitgevallen en de generator is net krachtig genoeg om de airconditioning van één kamer te laten draaien. Het eten wordt al snel gebracht en in schotels op de vloer gezet, uitgestald op een plastic doek. Kip met rijst en rozijnen. 'Tast toe, eerst eten we', en hij maakt een uitnodigend gebaar. 'Mijn excuses dat ik maar een kleinigheid kan aanbieden.' Pathaanse gastvrijheid.

Haji Zahir is nu parlementslid en voortdurend via de telefoon aan het overleggen met collega's. In Kaboel is volop een machtsstrijd aan de gang. Hij wil samen met enkele tientallen anderen een machtsblok vormen in het parlement. Haji Zahir benadert het dichtst wat je moedjahedienadel kunt noemen. Zijn oom was Abdul Haq, een beroemd strijder. Ik herinner me goed dat die, toen de Amerikaanse bombardementen volop bezig waren tien jaar geleden, een heldhaftige poging deed om een opstand te ontketenen tegen de taliban. Het liep slecht af en nog voor Haji Zahir met zijn mannen Jalalabad kon bevrijden, bengelde het lichaam van zijn oom aan een paal in het stadscentrum.

Al snel wordt het me duidelijk waarom Haji Zahir me wil ontvangen. De man is bezorgd om zijn plaats in de geschiedenisboeken. Tien jaar geleden kon Osama ontsnappen aan de greep van de Amerikanen. De slag om Tora Bora, de plek waar Al Qaeda zich verschanst had, werd een van die fiasco's uit de krijgsgeschiedenis. 'Het was een mislukking. Er was geen plan, geen tactiek. De Amerikanen hebben bommen gegooid zonder de vluchtwegen af te snijden.' Het is een verhaal dat ik eerder al van een andere Afghaanse commandant hoorde. Die begreep ook niet wat daar

achter zat. 'Als je een kudde schapen wilt vangen, moet je ze langs alle kanten insluiten, dat begrijpt elke Afghaanse boer.' Ook de Amerikaanse Special Forces, die mee de actie coördineerden, begrepen niet waarom hun vraag om steun afgewezen werd door de hoogste bevelhebbers. Een paar duizend mariniers stonden klaar, maar mochten niet ingrijpen. Opperbevelhebber Tommy Franks had op dat ogenblik, in december 2001, al de opdracht gekregen om oorlogsplannen voor een invasie in Irak op te stellen. Zat hij met zijn hoofd al bij de volgende klus? Of was het vangen van Osama geen prioriteit meer?

'Nooit hebben de inlichtingendiensten ons gevraagd waar Bin Laden was. Waarom?' Het is een vreemde vraag die Haji Zahir me stelt. Hij voerde het bevel over honderden strijders die wekenlang mee gevochten hebben in de bergen tegen Al Qaeda. Ook hij blijft met vele vragen zitten.

Het ware verloop van de slag om Tora Bora blijft een mysterie. De officiële versie die de pers op dat ogenblik te horen krijgt, is een opgepoetst heroïsch verhaal dat vermoedelijk niets met de werkelijkheid te maken heeft. Haji Zahir begrijpt niet waarom de twee andere krijgsheren, rivalen van mekaar, plots op 12 december een staakt-het-vuren van Al Qaeda aanvaarden en naar de stad terugkeren om de ramadan te vieren. Die nacht ontsnappen Osama Bin Laden en honderden van zijn volgelingen uit Tora Bora. Het échte verhaal is er een van verraad, bedrog en oude loyauteiten. Veel van de vroegere moedjahedien kenden Osama tenslotte nog als wapenbroeder uit de tijd van de oorlog tegen de Russen. Trouwens, de Arabieren, zoals de strijders van Al Qaeda genoemd worden in Afghanistan, zijn goede moslims, zeker in de ogen van veel clans in de streek, die met hen al jaren nauwe banden hebben. Intussen hebben de Amerikanen geen flauw idee van wat er zich werkelijk afspeelt. Bovendien is er ook geld betaald om Osama en zijn mannen te laten ontsnappen. Zo krijgt Haji Zahir al na tien minuten een telefoontje wanneer hij een

Koeweiti uit een rijke familie gevangen neemt. 'Als je onze man laat gaan, krijg je vijf miljoen dollar op je bankrekening gestort', luidt het aanbod. Haji Zahir weigert en draagt zijn krijgsgevangene over aan de regering. Tot zijn stomme verbazing ziet hij de man een week later op de internationale media in Koeweit verschijnen.

'Al mijn mensen staan tot je beschikking. Ik zorg voor een escorte, zodat je met eigen ogen kunt gaan kijken.' Plots is Haji Zahir weer vertrokken richting Kaboel. Wat het woord van een krijgsheer waard is, zal de komende dagen moeten blijken, want ik wil het spoor van Osama volgen.

Hotel Spinghar, waar ik logeer, is nog niet zoveel veranderd. Zelfs het ontbijt is nog hetzelfde als tien jaar geleden, nanbrood met eieren en jam. Gelukkig is ook de tuin dezelfde gebleven, een verademing in de drukte van de stad. Op straat worden alle wagens tegengehouden en gecontroleerd. Voor de inkomhal ligt er nu een muur zandzakjes gestapeld. Twee gewapende politieagenten zitten rustig thee te drinken, verscholen achter hun beschermingswal. Ik ga op zoek naar het Islamic Studies Center, maar dat lijkt een hopeloze zaak. Jalalabad telt misschien wel honderden moskeeën en islamitische centra.

Op 10 november 2001 nodigt Osama daar duizend stam- en dorpshoofden uit op een rijkelijk banket. Terwijl het verzet in Kaboel bijna op instorten staat en Jalalabad elke dag kreunt onder de bommen, wil de Al Qaeda-leider de steun verwerven van zijn oude bondgenoten en allicht wil hij ook al zijn vlucht voorbereiden indien nodig.

Als uiteindelijk 'de sjeik', zoals hij hier genoemd wordt, binnenkomt omgeven door vijftien lijfwachten, springt iedereen recht en begint te scanderen: '*Zindibad Osama*, lang leve Osama!' Osama draagt zijn gebruikelijke lichtgrijze salwar kameez met de typische camouflagevest erover. 'God is groot! Weg met Amerika!

Weg met Israël!' scanderen de Arabieren. De zaal is duidelijk op zijn hand. Zijn boodschap is gekend. 'Het is onze plicht om in Palestina te vechten, in Tsjetsjenië, in Kasjmir en overal waar moslims onderdrukt en gemarteld worden door de ongelovigen.' Vaak vergeten we dat Osama Bin Laden zich in de eerste plaats als islamitische verzetsstrijder presenteert, niet als religieuze extremist. Ten slotte sluit hij zijn speech af met een oproep. 'God is met ons, we zullen de oorlog winnen. Wat we het meest nodig hebben, is jullie morele steun. Moge God me de kans geven om jullie opnieuw te ontmoeten aan het front.' De banden tussen de Arabieren en de plaatselijke bevolking gaan al vele jaren terug. Na de speech delen hoge Al Qaeda-leiders witte enveloppes uit, sommige dun, andere bulkend van het geld. Afhankelijk van het belang van de clan worden sommen tussen driehonderd en tienduizend dollar uitgedeeld. Niet alleen geloof maar ook geld heeft altijd een rol gespeeld in de jihad. En de Saoedi's hebben diepe zakken.

Drie dagen later, 's avonds laat, is de laatste keer dat Osama gezien wordt in Jalalabad. Twee dagen voor mijn aankomst toen. Hij neemt er afscheid van Yunus Khalis, een oude krijgsheer die hij als een vader beschouwde, en diens zoon Mujahid Ulla. Tien jaar later wil ik de zoon graag ontmoeten, maar iedereen kijkt me aan alsof ik gek ben geworden. Hij is uitgegroeid tot een van de meest gevreesde talibanleiders en leeft ondergedoken.

Verder zijn er die avond nog een aantal notabelen aanwezig. Het zijn dezelfde figuren die enkele dagen later het nieuwe Afghanistan moeten vertegenwoordigen. Osama vertrekt om de stad te sparen van straatgevechten. Wisten wij westerlingen veel hoe het er hier aan toe gaat. De Amerikanen hoopten dat die leiders enkele weken later in hun plaats de klus zouden klaren en Osama doden. Osama en zijn volgelingen laden hun hebben en houden op trucks en in pick-ups. Wat later vertrekt het konvooi van meer dan honderd voertuigen in een wolk van stof. Zelf rijdt hij

met een witte Toyota Corolla. In de laatste dorpen waar ze langsrijden delen zijn mensen nog eens vierhonderd geweren uit. Dat zou wel eens nuttig kunnen blijken tijdens het beleg dat er zit aan te komen. Om niet te veel een doelwit te vormen voor de Amerikaanse bommenwerpers splitsen ze zich op en bereiken in afzonderlijke groepen Tora Bora.

Morgen wil ik ook vertrekken, Osama achterna, tien jaar later. Maar midden in de nacht word ik al wakker van het lawaai. Dit zijn onmiskenbaar gevechtshelikopters, Apaches of Black Hawks. Het ritmische lage gedreun van de wieken, het is een opwindend geluid. Ik kijk uit het raam en hoor ze overvliegen, maar er is niets te zien. De nacht blijft gitzwart. De helikopters vliegen uiteraard zonder herkenningslichten om geen doelwit te vormen voor vijandelijk geschut. De laatste maanden is het aantal nachtraids in de regio buiten de stad toegenomen. Vanuit het niets duiken ze midden in de nacht op, als zwarte engelen des wraaks. Er worden deuren ingebeukt, er vallen schoten, mensen sterven, anderen verdwijnen. Een uur later hoor ik ze terugkomen van hun geheime missie. Wat ze gedaan hebben zal allicht nooit het nieuws halen. Het is een onderdeel van deze oorlog die nooit lijkt te stoppen.

's Ochtends staan er twee krachtige jeeps voor de deur van het hotel. Een norse man in het gezelschap van vier gewapende vechtjassen in camouflagekledij. 'We gaan naar het huis van Osama in Hada', bromt hij. Nasim is de commandant van de veiligheidsdienst van Haji Zahir. Hij heeft van zijn baas de opdracht gekregen om me te helpen, een taak die hij met duidelijke tegenzin verricht. We rijden in de richting van de Witte Bergen, door een steenvlakte. De dorpen zijn afgebakend door irrigatiekanalen en rijen eucalyptusbomen. Het is een gebied met boomgaarden vol fruitbomen en olijfbomen. De huizen hier zijn vierkante blokken doorsneden door smalle zandsteegjes waar amper een

ezel door kan. Hoge lemen muren scheiden de families van mekaar. We naderen een buurt waar duidelijk ooit een machtige clan gevestigd was. Ik heb ergens gelezen dat Osama een huis heeft gebouwd op een stuk grond van Yunus Khalis, de peetvader van Jalalabad.

Met grote driftige passen leidt Nasim me naast een lage wachttoren met schietgaten een woonverblijf binnen. Alleen de lemen muren staan nog overeind. Dit moet een groot complex geweest zijn. 'Hier woonden dertig families, zijn lijfwachten en hun gezin, bijzondere gasten of mensen die dicht bij hem stonden.' Nasim leidt me langs een hele rij kamertjes verscholen achter een muur. Nu is het nog enkel een ruïne. Alles wat bruikbaar was, meubilair, houten balken, zelfs sanitaire installaties, werd uitgebroken en meegenomen door de bevolking. Op een open plek toont hij me het wasbekken en de privémoskee. 'Enkele weken na 9/11 hebben ze alles ingepakt en zijn de bergen ingetrokken, naar Milawa, het verblijf in Tora Bora.' Nasim is een ongelikte beer, maar als hij over de slag in Tora Bora kan praten, barst hij los. 'Toen de B-52 vliegtuigen hun bommen gooiden, zag ik hoe vijfenveertig Arabieren gedood werden. Persoonlijk heb ik er nog vier gevangen genomen en met een ezel naar hier beneden gebracht. De lijken zijn zes dagen blijven liggen. Uiteindelijk zijn ze in de bergen begraven.' Nasim wenkt een van zijn bewakers, een grote pezige man met een handdruk als een bankschroef. Omar Mollakil is afkomstig van Tora Bora en heeft de Amerikanen geholpen om met de gps de doelen aan te wijzen die moesten gebombardeerd worden. 'Het was een harde strijd. Twee van ons werden er gedood. 's Nachts verscholen ze zich in de grotten. Wij volgden hen om de Amerikaanse vliegtuigen aan te wijzen waar de Al Qaeda-strijders zich verscholen.' Toch was het ook een vreemde strijd. Een van de vrienden van Omar vocht mee met de Arabieren van Al Qaeda. Hij heeft jaren in ballingschap geleefd of gevangen gezeten, maar woont nu opnieuw in

Boven-Pachir, in het laatste dorp voor de grotten van Tora Bora. Ik mag hem met zijn groeten opzoeken. Zijn naam is Merajudin. Gezwind klauteren Omar en Nasim op een van de afbrokkelende muren en wijzen naar de bergen in de verte. 'Daar moet je zijn, in Pachir.'

DE MAN VAN TORA BORA

Ik heb een foto van Bin Laden samen met een Arabische journalist. Osama draagt zijn traditionele kleren en zit in een grot voor een rotswand. Hij straalt kracht en een rustige zelfverzekerdheid uit. Het is een archetypisch beeld, de revolutionair en de ziener in één. Ik verdenk Osama ervan dat hij een gewiekste pr-man is. Voor een moslimpubliek doet dit ongetwijfeld denken aan de profeet Mohammed, die ook zijn eerste openbaringen van de Koran kreeg in een grot in de bergen. Toen Mohammed op een bepaald ogenblik moest vluchten, verschool hij zich ook in een grot. Een spin weefde een web voor de ingang. Zo werden de vijanden die hem achtervolgden misleid. Welke list heeft Osama bedacht om zijn vijanden te misleiden?

Tora Bora is de plek die Bin Laden heeft uitgekozen om de confrontatie met de Verenigde Staten aan te gaan. Niemand in het Westen had ooit van die plek gehoord tot die paar weken in december 2001, toen de ogen van de wereld erop gericht waren, van op grote afstand weliswaar. Want boven in dat labyrint van bergpaden, kloven en grotten hebben zich de topterroristen en een duizendtal strijders ingegraven.

De eerste keer dat Osama Tora Bora bezocht, was hij nog een jonge jihadstrijder, pas afgestudeerd met ervaring in bouwkunde. Het familiebedrijf was tenslotte een van de grootste van Saoedi-Arabië. Zijn vader was puissant rijk geworden met infrastructuurwerken in de heilige plaatsen. Hij liet een weg aanleggen van zijn kamp in Taji naar daar om zijn strijders gemakkelijk te

kunnen verplaatsen. Het uitbouwen van Tora Bora tot een berucht guerrillaschuiloord in de strijd tegen de Russen werd mee gefinancierd door de CIA. Er zijn wapenwerkplaatsen, generatoren voor elektriciteit en zelfs een bakkerij. Wanneer Osama half november 2001 daar aankomt, is alles klaar voor zijn laatste beslissende gevecht tegen de grote satan.

De strijd verloopt evenwel niet zoals voorzien. Wekenlang verwacht Osama dat de VS grondtroepen zullen sturen of een luchtlandingsoperatie uitvoeren. Maar de Amerikanen houden vast aan hun gebruikelijke strategie: bommen gooien. Het vechten laten ze aan de Afghanen over. Een paar teams van Special Forces en CIA-agenten is de enige assistentie die ze bieden. De Arabieren van Al Qaeda houden stand, maar hun rangen worden langzaamaan toch uitgedund door de moordende bommen. In amper drie dagen regent het 350.000 kilogram explosieven op hen. Het is december en Tora Bora ligt boven de sneeuwgrens. Het is er ijskoud. Bovendien is het de maand van de ramadan, de ultrareligieuze strijders vasten van het ochtendgloren tot de nacht valt. Een dokter in het gezelschap waarschuwt Osama dat ze allemaal langzaamaan uitgemoord zullen worden. Hij moet handen amputeren met een mes, vingers afknippen met een schaar, de medicijnen zijn bijna uitgeput. Het ziet ernaar uit dat het plan van Osama niet kan doorgaan, een confrontatie aangaan met de Amerikanen en zo een martelaarsdood sterven. Maar misschien kan hij wel ontsnappen?

Pachir bezoeken aan de voet van Tora Bora is moeilijker dan verwacht. De politie wil me niet zomaar laten gaan. 'De taliban zijn actief in het gebied', beweert de commandant van Jalalabad. Bovendien liggen er mogelijk boobytraps en mijnen op de weg. De commandant is een vreemde man. Hij is geschminkt en heeft ziekelijke wallen onder zijn ogen. Telkens werpt hij nieuwe bezwaren op. Het zijn twee lange dagen van smeken, thee drinken en

me laten schofferen. Uiteindelijk is het dan toch zover. Ik krijg een politie-escorte mee. Alle politieposten onderweg zijn op de hoogte van onze komst, iedereen is paraat, beweert hij. De man is onze volharding duidelijk beu. Ik heb intussen een lichtblauwe salmar kameez gekocht in de bazaar. Het voelt aan alsof ik een pyjama draag die twee keer te groot is. Als deze vermomming mijn leven moet redden, ziet het er somber uit. Blauwe ogen, bruin haar en geen baard, een kind ziet me van kilometers afstand komen als een verklede westerling. Maar gecombineerd met een sjaal die ik rond me wikkel, moet het volstaan voor in een rijdende auto, verzekert mijn gids me. Echt overtuigd ben ik niet.

We rijden door het gebied van de Khalis-clan, de vrienden van Osama, vroeger waren ze Al Qaeda en nu taliban. Hier en daar verspreid in een landschap van graanvelden liggen lage lemen compounds. De politie geeft nu opdracht om zo snel mogelijk te rijden. Amper een week geleden is hier iemand om het leven gekomen terwijl hij zijn bomauto aan het klaarmaken was voor een aanslag. Als er een wegversperring opdoemt, draait de gids een keffiyehsjaal om zijn hoofd en duikt weg. Het is duidelijk niet aangewezen om hier met vreemdelingen gezien te worden. Hier ben ik voor gewaarschuwd, dit is het gevaarlijke traject. Bijna stapvoets hobbelen we over een aarden weg vol putten, dwars door enkele vijandige dorpen. Ik wikkel de sjaal om mijn hoofd en leun zo onopvallend mogelijk achterover in de wagen. Hier zijn we uiterst kwetsbaar. Met enige bezorgdheid kijk ik vooral naar de motorfietsen telkens als er iemand achterop zit. Het is het favoriete aanvalsmiddel van de taliban. Langsrijden, schieten en wegvluchten. Het andere risico is bermbommen. Als opstandelingen een potentieel doelwit zien passeren, leggen ze vaak een hinderlaag bij zijn terugkeer.

Het landschap is adembenemend. Die extremisten wisten hun plekjes wel te kiezen. Osama was een liefhebber van de natuur.

De rivier Pachir kronkelt zich door een uiterst vruchtbare vallei. De dorpelingen zijn het graan aan het oogsten en ook de klavervelden zien er voorspoedig uit. Naast de huizen groeit de moerbezie en staan de abrikozenbomen. Ik ben me van geen kwaad bewust als de pick-up van de politie abrupt stopt midden op de weg. De zes politierambo's met hun machinegeweren stellen zich verspreid op en weigeren verder te rijden. 'We vallen te veel op', mompelt er één. Hoe dom kun je zijn. Eerst alle aandacht trekken met een nodeloze machtsontplooiing en dat vervolgens als excuus gebruiken. Dit is hemeltergend. Mijn doel ligt op amper een kilometer. Ik kan het zien liggen achter de heuvel, Boven-Pachir, het dorp van Merajudin, de man die de Arabieren van Al Qaeda geholpen heeft in Tora Bora. Maar er helpt geen lievemoederen aan, ze weigeren verder te rijden.

De politie neemt me mee naar de kazerne. Het is meer een versterkte vesting in vijandig gebied, hoge muren en wachttorens incluis. De plaatselijke politiechef staat me al op te wachten. 'Tot uw dienst.' Met een fijne glimlach om de lippen biedt hij me een stoel aan op de binnenkoer. Het slappe uiterlijk van de man herinnert me verdacht veel aan zijn overste, de commandant in Jalalabad. Het wordt al snel duidelijk dat deze man opdracht gekregen heeft om mij te dwarsbomen. Ik begrijp er niets meer van. Waar zijn ze bang voor? Wat hebben ze te verbergen? Of draait het om smeergeld? We krijgen een hoogoplopende ruzie, die eindigt in een ultimatum. Als ik een voet buiten durf zetten, word ik gearresteerd.

Plots is er toch hoop. Een forse man in traditionele klederdracht slaat de ruzie gade en komt zich voorstellen. 'Ik ben Merajudin, de man die je zoekt.' Ik had me hem anders voorgesteld, meer angstaanjagend. Tenslotte, wie samen met Al Qaeda gevochten heeft moet toch een haat jegens westerlingen ontwikkeld hebben? Maar Merajudin geeft me een heel andere indruk. Hij heeft ruwe handen, van op het land te werken en schapen te

slachten, maar zijn ogen glimlachen. Die ogen leren me een andere waarheid. Soms moet je iemand doden, maar nooit zomaar. Het is de logica van een man die overleeft in de hardste omstandigheden.

'Toen de grote torens instortten in Amerika, waren de Arabieren blij en de Amerikanen zaten in de put. Maar wij gewone mensen praatten daar niet over. Wij in het dorp zaten gewoon thuis en hebben niets gezien.' In het Westen zat iedereen aan het scherm gekluisterd voor die beelden die op ieders netvlies gebrand zijn. Het is moeilijk om me in te beelden maar toch is het zo: de Afghanen die de rekening van 9/11 zouden betalen, wisten van niets. Zelfs de dorpelingen vlak bij de plek waar alles werd beraamd, hebben de beelden niet gezien. Ze hebben geen televisie en meestal ook geen elektriciteit. Zij leven en vechten zoals vanouds. Osama en zijn moedjahedien waren al tientallen jaren lang bondgenoten. Het waren geëerde gasten en goede gelovigen. Zo zit de wereld in elkaar.

Merajudin is de malik, het dorpshoofd, een man van aanzien in zijn gemeenschap. Met hem mag ik gaan wandelen buiten de kazerne. Enkele politiemannen volgen me op afstand. Is dat nu om me te beschermen of om me tegen te houden? Hij wijst me het pad aan en de bergen waar tien jaar geleden die bittere strijd heeft plaatsgevonden. 'Na die historie met die ingestorte torens, kwamen alle Arabieren naar hier. Ze vroegen mij en mijn mensen om hen te helpen. We kregen elk drieduizend roepies, dat was toen nog veel geld. Met ezels brachten we hen drinkwater en voorraden.'

Merajudin kan zich de bombardementen nog levendig herinneren. Hij somt op hoeveel Al Qaeda-strijders hij heeft zien sterven. God heeft hem gespaard. Hij zucht als hij het verhaal vertelt van die misser die hem bijna het leven kostte. Hij kijkt me aan en zegt met een vreemde glimlach: 'Nu moet ik voor twee vrouwen zorgen.' Ik antwoord met het grapje dat hij als goede moslim

recht heeft op nog twee vrouwen. Soms is het beter om te zwijgen. 'Ik had twee andere vrouwen', klinkt het bitter. 'Een aantal huizen in mijn dorp werden gebombardeerd. Zeventien leden van mijn familie kwamen om het leven, mijn kinderen, vrouwen, mijn vader. Iedereen werd gedood. Alleen ikzelf en mijn broers bleven over, want wij waren ginds boven in de bergen. Ik wil u het kerkhof laten zien, maar die man laat het niet toe.' Hij wuift minachtend naar de politiechef.

Met wie hij ook heeft meegevochten tijdens de oorlog, ik vertrouw deze man naast mij. Hij knijpt me soms in de schouder of pakt me bij de bovenarm als hij zijn opmerkingen kracht wil bijzetten. Het dringt tot mij door. Je kunt de wereld niet zomaar indelen zoals Bush beweert: 'Je bent voor ons of tegen ons.' Dat hebben de Amerikanen nooit begrepen. Vriend of vijand, dat zijn vaak maar omstandigheden, bepaald door het toeval. Daarom moet je nooit nodeloos geweld gebruiken. 'Vorige week is mijn buurman verdwenen, tijdens zo'n nachtelijke helikopterraid. De Amerikanen hebben twee oude granaten bij hem thuis gevonden. Ik heb gepleit voor hem omdat die granaten daar al meer dan tien jaar liggen. Maar het mocht niet baten.' Merajudin heeft eindeloos veel verhalen over verraad en misleiding. Driekwart van de arrestaties of Amerikaanse raketaanvallen zijn op basis van afrekeningen tussen verschillende clans of dorpen. De slachtoffers hebben niets met de taliban of de strijd tegen de terreur te maken.

'In het begin, toen de buitenlandse soldaten kwamen, waren de taliban verdwenen. Als de buitenlanders zich beter hadden gedragen, was het vechten misschien gestopt. Maar als we onder druk worden gezet, moeten we ons verzetten. En dus zijn de taliban nu terug.' Ik vraag hem of dit conflict dan ooit zal stoppen. 'Als de vreemdelingen vertrokken zijn.' Het antwoord volgt onmiddellijk. 'Wij moeten onderling tot een akkoord komen, maar zolang er vreemdelingen zijn, vechten we en noemen die

strijd Jihad!' Ik vraag me af hoe het toch komt dat we ons nooit in het wereldbeeld van de anderen kunnen inleven. Ook wij journalisten falen vaak daarin. Maar nog veel erger, zouden onze bewindvoerders er ooit bij stilstaan dat hun beslissingen geen deel van de oplossing vormen, maar wel een deel van het probleem? Misschien ben ik wel naïef, maar als Merajudin zegt dat hij me zal beschermen omdat ik zijn gast ben, dan is dat heilig. Dat is de gastvrijheid van de Pathanen. En dat gold tien jaar geleden ook voor Osama en zijn Arabieren. Daar heeft de wereldgeschiedenis niets mee te maken.

Merajudin maakt zonder verpinken een afspraak met mij. Mijn gids zal in zijn huis overnachten en clandestien beelden gaan schieten in de grotten van Tora Bora. 'Het waren grote ruimtes, soms wel vijftig meter diep in de rotsen, met een nauwe toegang. Ze dienden als wapendepots of schuilplaats voor de bommen.' Mijn gids krijgt van het dorpshoofd ook twee gewapende wachters mee. 'Maar ze kennen mijn mensen daarboven', zegt hij. Vermoedelijk bedoelt hij de opstandelingen of taliban. De tocht verloopt zonder enig incident, gelukkig maar.

Als ik de volgende ochtend de beelden zie, lijkt het in niets op wat tien jaar geleden in een deel van de vooral Britse en Amerikaanse pers verscheen. Tora Bora is geen ondergrondse vesting zo diep als een wolkenkrabber hoog is, bestand tegen een nucleaire en chemische aanval. Er zijn geen stalen deuren, sluizen en waterkrachtcentrales. De toegang tot de meeste grotten is amper groot genoeg om enkele mannen door te laten, laat staan dat er een tankcolonne in kan manoeuvreren. Ik vrees dat de verbeelding van mijn overspannen collega's op hol is geslagen. Hun schetsen lijken meer op een decor uit een James Bondfilm. 9/11 heeft de journalistiek duidelijk geen deugd gedaan. Hoe formidabeler de vijand, hoe heroïscher de strijd, lijkt wel het motto geworden. De werkelijkheid was veel eenvoudiger. Ik zie bunkers en een waterbekken, enkele ruïnes, modder en de herinne-

ring aan veel ellende. Het geheel doet meer denken aan het strijdtoneel van de Eerste Wereldoorlog dan aan de hightechoorlog van Donald Rumsfeld tegen een ongrijpbare vijand. Het wordt hoog tijd dat de slag om Tora Bora beschreven wordt zoals hij werkelijk was: een fiasco, de grootste tactische militaire blunder uit de oorlog tegen de terreur.

Merajudin is een kroongetuige. Hij heeft onderhandeld tussen de krijgsheren en de Arabieren. Die hebben tijd gewonnen. 'Ze hadden beloofd dat ze zich de volgende ochtend zouden overgeven. Ze vroegen een nacht uitstel. Maar ze zijn nooit komen opdagen. De bombardementen herbegonnen maar de grote meerderheid van de strijders van Al Qaeda, minstens zeshonderd man waaronder Osama Bin Laden en de andere leiders, zijn gevlucht onder dekking van de nacht. Alle wegen naar Pakistan lagen wijd open', bekent Merajudin. Osama zou later een verklaring afleggen over de veldslag van Tora Bora: 'Indien de krachten van het kwaad niet kunnen zegevieren in zo'n klein gebied tegen een beperkt aantal moedjahedien met weinig wapens, hoe kunnen ze dan ooit zegevieren over de hele moslimwereld?' Op een video enkele weken na zijn ontsnapping is te zien hoe Osama wat ongemakkelijk zit en de microfoon in de andere hand klemt dan gewoonlijk. Zou hij dan toch gewond zijn en ternauwernood aan de dood ontglipt? Hoe zou de geschiedenis verlopen zijn indien toen, half december 2001, Osama Bin Laden niet was ontsnapt? Zouden de aanslagen in Madrid en Londen nog hebben plaatsgevonden? Zouden er nog voldoende excuses geweest zijn om in Irak binnen te vallen? Had dit het einde kunnen betekenen van de oorlog in Afghanistan? Al die doden, al die oorlogsellende voor niets. Zou er nog sprake zijn geweest van een verloren decennium? Het zijn vragen die ik me nu pas stel, terwijl Merajudin, de man van Tora Bora, in een wolk van stof verdwijnt naar de bergen. Maar misschien is de geschiedenis wel gelopen zoals sommigen het wilden. Niet lang na het debacle van Tora